

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ОСНОВИ ГОСПОДАРЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Визначено напрями удосконалення фінансової основи господарювання навчальних закладів за рахунок держави, територіальних громад, суб'єктів господарювання і громадян. Частку участі навчальних закладів у реалізації державних програм і проектів запропоновано в якості критерію встановлення розмірів державного фінансування їх діяльності.

Ключові слова: фінансова основа господарювання, держава, суб'єкт господарювання, програма, навчальний заклад.

Для ефективного господарювання навчальні заклади (далі — НЗ) повинні мати достатню фінансову основу. За рахунок фінансових ресурсів НЗ формується їх майнова основа, здійснюються різні виплати працівникам, забезпечення стипендіями студентів, реалізуються різноманітні інноваційні та дослідницькі проекти тощо. А. Монаєнком наводиться ряд соціально-економічних завдань, що вирішуються за допомогою здійснення фінансової діяльності ВНЗ: збереження духовної культури й інтелектуального потенціалу суспільства; підтримка на належному рівні навчальної діяльності, якості підготовки фахівців і проведення наукових досліджень; підтримка стабільності кадрів професорсько-викладацького складу ВНЗ; соціальний захист професорсько-викладацького складу і студентів; розвиток матеріально-технічної бази та соціальної інфраструктури ВНЗ [1, с. 32]. Проте фінансова основа господарювання НЗ та ВНЗ, зокрема на сучасному етапі розвитку українського суспільства, залишається достатньо слабкою. Це є однією із головних причин слабкості майнової основи господарювання НЗ, недостатньо ефективною реалізації науково-дослідних проектів, підготовки недостатньо якісних фахівців тощо. На прикладі НЗ системи МВС наявність такої ситуації підтверджує Г. О. Пономаренко, яка вказує, що законодавчі та підзаконні НПА підвищують вимоги до підготовки персоналу ОВС, а держава не в змозі належним чином забезпечити ОВС необхідними матеріально-технічними, фінансовими та іншими засобами для ефективного виконання правоохоронних завдань [2, с. 10]. Недостатньо фінансується і професійно-технічна освіта (да-

лі — ПТО). Щорічні планові бюджетні призначення не перевищують 25–30 % від потреб НЗ у фінансових асигнуваннях [3, с. 114]. Ще гірша ситуація із фінансуванням шкільних НЗ, особливо в сільській місцевості. Фінансове забезпечення загальноосвітніх НЗ здійснюється переважно за рахунок бюджету, однак бюджетних коштів вистачає переважно на заробітну плату працівникам таких НЗ, коштів на матеріальне забезпечення не вистачає [4, с. 32]. Як вказує Н. Біденко, за період з 1996 по 2000 р. дещо скоротилася кількість загальноосвітніх НЗ, що мали кабінети фізики й інформатики (вони потребували спеціального обладнання), особливо в сільській місцевості [5, с. 221]. Серйозного поліпшення не відбулося і до сьогодні.

Така ситуація виглядає загрозливо. Тільки країна, що не планує свого майбутнього, може фінансувати сферу освіти за залишковим принципом. Можна навести яскравий приклад 1930-х та 1940-х років: «На справу народної освіти радянська влада асигнувала величезні кошти... За Польщі витрати на народну освіту у Львівському воєводстві становили 0,7 %, а в 1940 р. радянська влада на потреби освіти виділила 70,6 % загального бюджету Львівської області» [6, с. 10]. З цього прикладу видно, що польська влада кінця 1930-х років скоріше за все не розраховувала залишатися в Західній Україні, чому й майже не фінансувала сферу освіти. У цьому зв'язку тим більш незрозумілою стає позиція сучасної української влади, яка недостатньо коштів витрачає на фінансування сфери освіти.

Окремі питання фінансової основи господарювання НЗ розглядалися вітчизняними та російськи-

ми вченими, серед яких В. Бесчастний [7], Т. Боголіб [8; 9], Є. Комісарова [10], М. Курко [11; 12; 13], О. Куцурубова-Шевченко [14], С. Ніколаєнко [15], В. Лісов [16], А. Монаєнко [1; 17; 18], Є. Огаренко [3; 19], Г. Пономаренко [2; 20], Г. Черніченко [21], Р. Шаповал [22], Л. Шаталова [23] та ін. Проте недоліки у фінансуванні НЗ потребують нових досліджень.

Ціллю статті є пошук напрямів (шляхів) удосконалення фінансової основи господарювання НЗ із різних джерел, а також критерію визначення розмірів державного фінансування НЗ.

На сьогодні в Законі України «Про освіту» частиною 2 визначено, що держава забезпечує бюджетні асигнування на освіту в розмірі не меншому десяти відсотків національного доходу, а також валютні асигнування на основну діяльність [24]. Проте реально держава не має можливості виділяти такі кошти. Потрібні інвестори та підвищення ролі платних послуг.

Є. А. Огаренко проголошує, що уряду потрібно розробити і закріпити на законодавчому рівні програму фінансово-економічного оновлення освіти в контексті європейського вибору, що припускало б збільшення фінансового ресурсу системи освіти як за рахунок бюджету, так і за рахунок залучення позабюджетних коштів. Потрібно досягти такого рівня фінансування, який забезпечує не тільки поточне функціонування, але і гарантує випереджаючий розвиток освітньої системи. Ця програма має передбачати істотне розширення взаємостосунків ВНЗ з виробництвом [19, с. 68]. Із наведеним слід погодитися. І до режиму «розвитку» необхідно переходити, і програма фінансово-економічного оновлення освіти на сьогодні українським НЗ не завадить, і досягти такого рівня фінансування, який гарантує випереджаючий розвиток освітньої системи, також необхідно. Проте лише погодження із наявними проблемами у сфері освіти їх не вирішить. Тому наведені пропозиції потребують уточнення в бік нормативної та практичної реалізації.

Р. В. Шаповал також пропонує напрями вдосконалення фінансування НЗ. Його пропозиції мають певну конкретику: формули фінансування освіти повинні базуватися на новаторських принципах, консолідованій участі різних джерел фінансування — від громадських (державний і місцевий бюджет), приватних, комерційних (банківські позики) до міжнародних організацій і фондів. Автономія ВНЗ розвивається повільно і, фактично, є суто формальною [21, с. 216–217]. На користь автономії ВНЗ висловлюється М. Н. Курко, який зазначає, що автономія ВНЗ дозволяє йому визначати зміст освіти, плани прийому студентів, аспірантів, докторантів з урахуванням державного контракту (замовлення) та угод з підприємствами, установами, організаціями, громадянами [12, с. 113]. На думку російського вче-

ного, автономія федеральних університетів означає, що кошти на їх фінансування потрапляють з різних джерел (бюджет, у т. ч. регіонального рівня; майбутні роботодавці; пожертви). Бюджетні ресурси будуть забезпечувати лише державне замовлення [10, с. 115–116]. М. Н. Курко вважає, що автономія ВНЗ розвивається повільно і фактично є суто формальною, обмежуються права ВНЗ щодо здійснення фінансово-господарської діяльності, що не дозволяє залучати додаткові джерела фінансування для підвищення заробітної плати працівникам, придбання техніки, обладнання, літератури тощо, розміщувати тимчасово вільні кошти на депозитних рахунках [11, с. 170]. Тобто названі троє авторів поліпшення фінансування сфери освіти пов'язують із підвищенням автономізації НЗ. При цьому сама автономія вбачається ними у тому, щоб держава брала на себе часткове фінансування діяльності НЗ, а інші фінансові ресурси не забороняла і не заважала здобувати і витрачати самотужки.

У розвиток попередніх поглядів А. О. Монаєнко зазначає: «...Якщо держава в даний час не здатна фінансувати вищу освіту в необхідних обсягах, то вона має створити умови, за яких ВНЗ здійснювали б свою фінансову діяльність у найбільш сприятливому економічному режимі...» [17, с. 75].

На нашу думку, на сьогодні найбільш вдалими шляхами удосконалення фінансової основи господарювання НЗ є: застосування самими НЗ режиму економії наявних фінансових і матеріальних ресурсів; збільшення обсягів державного й недержавного фінансування НЗ.

Стосовно першого шляху вітчизняні вчені слушно піднімають питання з приводу марнотратства при підготовці фахівців з вищою освітою, які не потрібні державній сфері. Витрачаються державні кошти на освіту кадрів, від праці яких надалі відмовляться; на безкоштовній державній основі продовжують готуватися бухгалтери, менеджери, юристи, які не знайдуть собі місця роботи за фахом [19, с. 68]. Упорядкування державного фінансування підготовки фахівців дозволить заощадити значні кошти. Держава має фінансувати підготовку лише такої кількості фахівців, які затребувані для потреб державних підприємств, установ, організацій і державних органів. При цьому відмова випускника, який отримав освіту за рахунок державного бюджету, відпрацювати згідно з контрактом у місці розподілу, визначеному державою, повинна тягнути за собою обов'язкове відшкодування витрат держави на його підготовку. Більше того, частиною 2 ст. 22 ЦК України передбачено, що серед іншого збитками є доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) [25]. Аналогічну норму, яка

буде стосуватися інших випадків (коли суб'єкт господарювання порушить умови договору, який він уклав із НЗ), передбачено частиною 1 ст. 225 ГК України: до складу збитків, що підлягають відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, серед іншого включено неодержаний прибуток (втрачену вигоду), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною [26]. А отже, НЗ крім прямого відшкодування витрат на підготовку фахівця повинен вимагати повернення упущеної державою вигоди, оскільки за час навчання фахівця, що відмовився відпрацювати на державному підприємстві, замість нього міг бути підготовлений інший фахівець і принести значну користь державі. А на сучасному етапі більшості НЗ задовольнилися хоча б відшкодуванням прямих витрат.

У 2007 р. було розроблено механізм відшкодування особами витрат, пов'язаних з їх утриманням у ВНЗ МВС України, однак таке відшкодування, зважаючи на його судову перспективу та дані судової практики, залишається більшою мірою декларативним, у зв'язку з чим не може припинити відтоку з ОВС молодих дипломованих спеціалістів [2, с. 11]. Оскільки на відшкодування витрат НЗ несумлінними випускниками сподівання покладати не слід, то продовжуючи розгляд першого шляху поліпшення фінансового забезпечення НЗ, необхідно визначити інші способи економного використання ресурсів НЗ.

Способи досягнення економії фінансових ресурсів НЗ можуть бути різними. Так, А. О. Монаєнко для забезпечення режиму фінансової економії пропонує продовжити практику створення різноманітних контрольних комісій та інших робочих, дорадчих, координаційних органів з оптимізації публічних видатків. Так, на державному рівні вчений пропонує створити спеціальну комісію при КМУ з питань оптимізації бюджетних видатків [18, с. 131]. Пропозиція цікава, однак з приводу її можемо висловити інші міркування. В Україні утворення нових контролюючих органів, як правило, призводить до підвищення рівня корупції. У новому державному органі будуть працювати фахівці зі спеціальними знаннями у галузі управління, ведення бухгалтерського обліку, аудиту і ревізії тощо, а також державні службовці не найнижчого рівня. Тому фінансування діяльності нового органу може бути не меншим, ніж сума коштів, які можуть бути заощаджені НЗ. Крім цього, в Україні уже сформовано систему органів, які мають свою компетенцію, у т. ч. у частині нагляду за фінансуванням НЗ і раціональним використанням державних та інших коштів НЗ. Утворення нового державного органу призведе до перерозподілу компетенції із уже діючими органами. Негативно до посилення державного контролю за використанням фінансових ре-

сурсів ВНЗ висловлюється Л. М. Шаталова: «Механізм бюджетного фінансування вищої освіти в Україні будується за принципом посилення контролю за витрачанням коштів як загального, так і спеціального фондів. Це суттєво обмежує фінансово-господарську незалежність ВНЗ» [23, с. 469–470]. А питання недостатнього виконання принципу автономії ВНЗ не дозволяють останнім заробляти значну кількість грошей наданням додаткових освітніх та інших послуг. Можемо навести ще один аргумент на користь недоречності утворення нових контролюючих органів: на сучасному етапі розвитку суспільства спостерігаються процеси декриміналізації окремих видів злочинів, які посягають на правомірне ведення господарської діяльності. Можливо, держава вважає, що краще пробачити керівникам державних підприємств розкрадання частини державного майна взамін розвитку майнової бази державних суб'єктів господарювання. Тут складно сказати, яка позиція краща: побудувати нові корпуси та кабінети, обладнати їх сучасними приладами та меблями й одночасно дозволити матеріально відповідальним особам привласнити кілька відсотків від загального обсягу фінансування цих проектів; або тримати на посадах безініціативних керівників і господарників, які не допускають розтрат і розкрадань, проте неефективно використовують фінансові ресурси і не можуть удосконалити матеріально-технічну базу НЗ. Зайве казати, що кращим варіантом буде діяльність ініціативних керівників і господарників, які за рахунок державного й недержавного фінансування модернізують матеріально-технічну базу НЗ і одночасно не дадуть своїм підлеглим і підрядникам вчинити зловживання наданими їм правами і можливостями.

Шляхом виключення доходимо висновку, що економію фінансових і майнових ресурсів НЗ повинні здійснювати без допомоги нових контролюючих органів. Також стає очевидним, що економія коштів НЗ можлива за рахунок загальних способів, які не слід вигадувати. Це може бути економія природних ресурсів — електроенергії, палива, води та ін. Тут ми підійшли до питання про розподіл і співвідношення державного й недержавного фінансування діяльності НЗ.

Видається, що більше уваги необхідно приділяти збільшенню обсягів державного й недержавного фінансування НЗ.

Обмежене державне фінансування вищої освіти призвело до погіршення стану матеріально-технічної бази ВНЗ та їх соціальної інфраструктури, гальмувало і продовжує гальмувати впровадження нових інноваційних технологій і засобів навчання. Ці обставини обумовили появу такого виду освітніх послуг, як платні, що отримали законодавче закріплення як додаткові джерела фінансування державних ВНЗ [20, с. 8].

Для подолання недоліків бюджетного фінансування ВНЗ Л. М. Шаталова пропонує розширити перелік джерел поповнення спеціального фонду¹ та надати право на власний розсуд розпоряджатися коштами спеціального фонду [23, с. 469].

Т. М. Боголіб вказує, що оскільки від споживання освітньої послуги ефект мають і держава, і окрема людина, то між ними повинен бути розподілений фінансовий тягар на її надання, тобто на ці послуги буде попит з боку як держави, так і громадянина. Державна підтримка ВНЗ при цьому, як правило, полягає у прямому бюджетному фінансуванні освітньої діяльності за нормативом у розрахунку на одного студента та наданні різних пільг податкового характеру і кредитування [8, с. 58]. До аналогічних висновків доходять експерти Консорціуму науковців ПТО і Європейського ЮНЕСКО з ПТО, які вважають що змішане фінансування є більш ефективним ніж суто державне або виключно приватне [27, с. 38]. Змішане фінансування мають НЗ у Польщі. Серед недержавних ВНЗ лише два отримують фінансування з державного бюджету (Католицький Люблінський університет і Папська теологічна академія у Кракові) [28, с. 267]. Як бачимо, польська практика фінансування НЗ ідентична вітчизняній. Хоча у нас держава не фінансує приватні НЗ, вважаємо це доцільним. А більш вірно говорити про державну підтримку не приватних НЗ, а конкретних програм і проектів, які виконують ці НЗ. А оплатні послуги державних та інших НЗ не повинні йти у розріз із виконанням ними головних завдань. Сербський дослідник А. Чирич попереджає, що проста комерціалізація вищої освіти призводить до втрати інтересу до такої освіти суспільства, студентів, роботодавців і власне університетів; висока плата не забезпечує якості, а часто призводить до її зниження [29, с. 447].

У світовому суспільстві 30–50 % бюджету ВНЗ формується за рахунок коштів роботодавців. Бізнес і університети США співпрацюють у проведенні досліджень та забезпеченні розвитку освіти. Дані Світового банку свідчать, що особливістю українського роботодавця є те, що, на відміну від іноземних колег, він не готовий інвестувати в освіту наявних і майбутніх працівників, не вважає відсутність навиків працівників основною перешкодою для розвитку і функціонування підприємств, наслідком чого є існування відносно високого попиту на низькокваліфікованих працівників [21, с. 225]. Через значну незацікавленість роботодавців у підготовці майбутніх працівників для них у РФ планувалося наблизити професійні училища, ліцеї, технікуми і

коледжі до регіональних ринків праці. Однак одразу негативними результатами стало перенесення фінансування установ початкової професійної освіти і спеціальної професійної освіти на часто дефіцитні регіональні бюджети з відповідними дестабілізуючими роботою НЗ наслідками [16, с. 37]. Ще однією перепорою інвестування у сферу освіти в Україні є наявність суперечливого антикорупційного законодавства. Слабкість його полягає в тому, що хабарі у сфері освіти залишаються, а бажаючі інвестувати кошти в освіту можуть бути визнані корупціонерами або взагалі не допущені до інвестування.

О. В. Сkochиляс-Павлів вважає, що причини виникнення корупції у сфері освіти пов'язані із появою в суспільстві заможних людей, які сплачують «спонсорську допомогу» не за знання, а за їхню відсутність [30, с. 3–4]. Тому інвестувати в діяльність НЗ цілком законно і безпечно можуть особи, які самі не навчаються у цих НЗ і не мають родичів, які навчаються у цих НЗ. Те саме стосується суб'єктів господарювання, керівники і працівники яких, а також їхні родичі не повинні на момент здійснення інвестиції навчатися у цих НЗ.

З іншого боку, зараз в Україні вища освіта є одним із небагатьох благ, що створюють позитивний зовнішній ефект для суспільства і за які населення погоджується платити. Так, приблизно 2/3 батьків погоджуються нести серйозні фінансові витрати для того, щоб дати своїм дітям якісну вищу освіту. Підтвердженням цього є те, що сьогодні 55 % бюджету вищої освіти становить плата за неї. Для порівняння дана частка у Великій Британії становить 12 %, у Канаді — 11 %, у США — 14 % [15, с. 120–121; 13, с. 141]. Зрозуміло, що наведені кількісні показники більше говорять про слабкість державного фінансування в Україні, ніж про високий рівень платних послуг. Проте вважаємо, що за розвитком недержавного фінансування є майбутнє переважної більшості НЗ. Одним із варіантів недержавного фінансування діяльності НЗ є фінансування їх іншими суб'єктами господарювання в межах об'єднання підприємств, куди вони ввійдуть.

Щоб зацікавити суб'єкта господарювання до створення та участі в об'єднаннях підприємств О. В. Кудурубова-Шевченко вважає за необхідне закріпити в законодавстві форми державного стимулювання, зокрема поширення на господарське об'єднання пільгових умов оподаткування, які має ВНЗ та пільгове кредитування інноваційних проектів, які здійснюються в рамках господарського об'єднання за участі ВНЗ [14, с. 209].

Вважаємо, що пільги, які має ВНЗ, не можуть автоматично переноситися на інших учасників об'єднання підприємств. Це є недоцільним і несправедливим. І взагалі, підтримуватися повинні

¹ на рахунку спеціального фонду обліковуються кошти, отримані від надання основних і додаткових платних послуг.

програми і суб'єкти, які їх виконують, а не всі суб'єкти, що входять до об'єднання за участю ВНЗ.

І взагалі фінансова діяльність підприємства і ВНЗ відрізняються. Підприємство спрямовує свою діяльність на кількісний економічний ефект, а ВНЗ — на якісний соціальний результат — розвиток особи, виховання громадянина, підготовку фахівця. У джерелах фінансового забезпечення діяльності ВНЗ державної форми власності обов'язково наявні бюджетні ресурси. Тому не може бути механічного перенесення прийомів і методів фінансової діяльності з виробництва на навчальний процес [1, с. 34]. Так само не може бути і зворотного автоматичного перенесення пільг НЗ на інші комерційні суб'єкти господарювання. Ці питання повинні розглядатися більш ретельно у межах науки фінансового права.

Сьогодні НЗ повинні шукати і знаходити свою нішу на ринку освітніх та інших послуг, що можуть надаватися як українцям, так і зарубіжним споживачам. При цьому важливим завданням НЗ буде виграти у конкурсах і тендерах на розробку нового продукту, вироблення нової технології, реалізації нового проекту, які проводяться та фінансуються державою, недержавними (у т. ч. міжнародними) організаціями та суб'єктами господарювання або громадянами.

Для порівняння: у США Міністерство освіти розробляє програми федеральної допомоги освіті, координує дослідження у цій галузі й надає допомогу в експериментальному провадженні результатів цих досліджень, надаючи субсидії деяким НЗ [9, с. 72]. Досвід США підтверджує нашу думку про те, що фінансування окремих проектів є більш доцільним, ніж фінансування окремих суб'єктів.

Повинні фінансуватися не НЗ, а проекти підготовки необхідної державі кількості тих чи інших спеціалістів (згідно з регіональним, галузевим і прямим замовленням) [8, с. 60–61]. Проте без фінансування самих НЗ держава може втратити ініціативу у навчанні своїх громадян і підготовці спеціалістів для себе. Особливо важливим на сьогодні є фінансування підготовки фахівців того рівня та тих спеціальностей, які є дефіцитними і найбільш затребуваними державою. А це є фахівці з технічних спеціальностей. При цьому економічна доцільність вказує на можливість підготовки більшості із фахівців з технічних спеціальностей рівня кваліфікованого працівника, не надаючи їм вищої освіти. Це нормальна практика, яка була за часів СРСР і має місце в окремих країнах світу.

В. М. Бесчастний пропонує вдосконалений механізм фінансування системи ПТО, зазначає, що обсяги бюджетного фінансування державних професійно-технічних закладів не можуть зменшуватися або припинятися за наявності інших джерел фінансування і виділяє додаткові джерела фінансування професійно-технічного НЗ [7, с. 54]. Проте

фінансування ПТО цим не обмежується. Потрібні спеціальні програми фінансування інвестиційних та інноваційних завдань і проектів. Працедавці не фінансуватимуть здобуття ПТО, пов'язаної із самозайнятістю (ремонт і наладка побутової апаратури, робота в перукарнях тощо). При цьому на вільні кошти у населення, щоб фінансувати свою початкову ПТО, найближчим часом чекати важко. Таким чином, створення ринку кваліфікованої робочої сили, здатної швидко пристосовуватися до умов, що змінюються, залишатиметься завданням держави. Ще одна не менш важлива причина необхідності протекціоністської державної політики у сфері ПТО — підтримка соціальної стабільності в суспільстві, оскільки в систему ПТО йдуть переважно підлітки з маргіналізованих прошарків суспільства.

На думку В. М. Огаренка, оскільки в основному система ПТО обслуговує потреби регіональних ринків праці й здебільшого контингент студентів проживає в цих регіонах, то й витрати мають здійснюватися за рахунок місцевих бюджетів [3, с. 115]. Із такою думкою можна погодитися лише частково. Безумовно місцеві бюджети повинні брати участь у фінансуванні НЗ ПТО, проте навряд чи можна розраховувати на те, що їхній внесок буде основним. В. А. Савчук підтверджує, що значну частку витрат на фінансування галузі освіти повинні здійснювати місцеві бюджети. Однак їх кошти суттєво обмежені внаслідок об'єктивних і суб'єктивних причин. Тому дослідник справедливо вказує, що необхідно здійснювати пошук додаткових джерел фінансування розвитку освіти. Як свідчить зарубіжний досвід, такі кошти НЗ можуть отримувати від здійснення підприємницької діяльності, отримання спонсорської допомоги, залучення грантів тощо [4, с. 34].

Російськими вченими пропонується вироблення на федеральному рівні пріоритетної сукупності цільових інноваційних завдань, посилення окремо взятим установам ПТО або їх регіональним і/або галузевим пулам. Умови конкурсу, думається, повинні містити критерії оцінки повноти і якості проектного вирішення цільового завдання, відповідні обсяги і строки фінансування. При цьому самі інноваційні проблеми, вирішення яких виносяться на конкурс, повинні тісно пов'язуватися зі стратегією інноваційного розвитку національної системи ПТО [16, с. 47]. Безумовно, автор має рацію у цьому питанні. І фінансування, і підтримка діяльності НЗ повинні носити системний характер і підпорядковуватися заздалегідь визначеним критеріям.

Отже, фінансування НЗ повинно здійснюватися з різних джерел. Критерієм визначення розмірів державного фінансування НЗ є частка участі НЗ у реалізації державних програм і проектів. НЗ можуть отримувати додаткові фінансові ресурси від інвес-

торів, якими можуть бути вітчизняні та іноземні громадяни і суб'єкти господарювання. Згідно із підпунктами 154.7; 157.1; 157.3 та іншими Податкового кодексу України ст. 61 і 62 Закону України «Про освіту» НЗ мають окремі фінансові та податкові пільги. Проте право на користування пільгами кореспондує з обов'язком цільового використання фінансових ресурсів. У цілому податкові пільги є засобом регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання і повинні бути більш ретельно розглянуті в наступних роботах.

Список використаної літератури

1. Монаєнко А. Особливості фінансової діяльності вищих навчальних закладів в Україні / А. Монаєнко // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 7. — С. 31–35.
2. Пономаренко Г. О. Діяльність відомчих вищих навчальних закладів щодо реалізації кадрової політики МВС України / Г. О. Пономаренко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2009. — Вип. 45. — С. 6–13.
3. Огаренко В. М. Державне управління системою професійно-технічної освіти / В. М. Огаренко // Право та державне управління. — 2010. — № 1. — С. 111–117.
4. Савчук В. А. Аналіз динаміки функціонування закладів освіти у Хмельницькій області / В. А. Савчук // Економіка та держава. — 2009. — № 10. — С. 32–34.
5. Біденко Н. Розвиток загальної середньої освіти в Україні в період незалежності / Н. Біденко // Наукові записки. Серія: Історичні науки. — 2009. — Вип. 12. — С. 213–225. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nz_i/Ist/2009_12/staty/24.pdf.
6. Яремчук В. Д. Становлення та розвиток радянської освітньої політики на західноукраїнських землях у 1939–1940 рр. / В. Д. Яремчук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2010. — № 3. — С. 3–12.
7. Бесчастний В. М. Розвиток механізмів фінансування навчальних закладів в Україні / В. М. Бесчастний // Економіка та держава. — 2009. — № 10. — С. 54–56.
8. Боголіб Т. Характер і особливості ринкових відносин у системі вищої освіти / Т. Боголіб // Підприємництво, господарство і право. — 2006. — № 8. — С. 57–61.
9. Боголіб Т. М. Фінансові аспекти розвитку вищої освіти у США / Т. М. Боголіб // Фінанси України. — 2010. — № 2. — С. 70–82.
10. Комиссарова Е. Г. Стратегія розвитку російського законодавства о высшей школе / Е. Г. Комиссарова // Юридическая наука и правоохранительная практика. — 2011. — № 1 (15). — С. 112–118.
11. Курко М. Н. Державне управління у галузі вищої освіти України / М. Н. Курко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. — 2010. — № 3. — С. 164–172.
12. Курко М. Н. Особливості утворення навчальних закладів усіх типів і рівнів акредитації в Україні / М. Н. Курко // Право і суспільство. — 2010. — № 5. — С. 110–114.
13. Курко М. Н. Стан та нормативно-правове врегулювання фінансового забезпечення освіти / М. Н. Курко // Право і безпека. — 2010. — № 1 (33). — С. 140–143.
14. Куцурубова-Шевченко О. В. Правові умови створення та діяльності господарських об'єднань за участі вищих навчальних закладів / О. В. Куцурубова-Шевченко // Правові проблеми взаємодії держави і бізнесу : матеріали І Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., присвяч. 90-річчю СНУ ім. В. Даля (м. Луганськ, 3–10 лютого 2010 р.) / за заг. ред. О. В. Шаповалової. — Луганськ : Вид-во СНУ, 2010. — С. 207–210.
15. Ніколаєнко С. М. Вища освіта — джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства / С. М. Ніколаєнко. — К. : Знання, 2005. — 319 с.
16. Лисов В. Довузовское профессиональное образование в России: нынешнее состояние и вопросы модернизации / В. Лисов // Российский экономический журнал. — 2008. — № 7–8. — С. 35–55.
17. Монаєнко А. Джерела та порядок фінансування видатків вищих навчальних закладів / А. Монаєнко // Підприємництво, господарство і право. — 2009. — № 9. — С. 72–75.
18. Монаєнко А. Розвиток повноважень держави з визначення видатків на освіту та науку / А. Монаєнко // Право України. — 2008. — № 1. — С. 128–131.
19. Огаренко Є. А. Удосконалення нормативно-правової бази регулювання сфери вищої освіти в Україні / Є. А. Огаренко // Наше право. — 2009. — № 3. — С. 65–71.
20. Пономаренко Г. О. Поняття та особливості освітніх послуг, які надаються державними вищими навчальними закладами / Г. О. Пономаренко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2009. — № 3 (46). — С. 6–14.
21. Черніченко Г. О. Попит на освітні послуги: шляхи наближення до потреб роботодавців / Г. О. Черніченко, Л. В. Шаульська // Університетські наукові записки. — 2007. — № 3 (23). — С. 224–230.
22. Шаповал Р. В. Система органів державного управління у галузі освіти України / Р. В. Шаповал // Вісник ХНУВС. — 2011. — № 1 (52). — С. 211–221.
23. Шаталова Л. М. Особливості фінансово-господарської вищих навчальних закладів в Україні / Л. М. Шаталова // Держава і право. — 2010. — Вип. 50. — С. 466–472.
24. Про освіту : Закон України від 23 травня 1991 р. № 1060-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 34. — Ст. 451.

25. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.

26. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18–22. — Ст. 144.

27. Дзоз В. Освітня справа як складник гуманітарної політики держави / В. Дзоз // Вища освіта України. — 2004. — № 4. — С. 37–40.

28. Карпуленко М. Аналіз сучасного стану кредитування та надання допомоги студентам вищих навчальних закладів Польщі / М. Карпуленко // Збірник наукових праць Національної академії державного

управління при Президенті України. — 2010. — Вип. 1. — С. 266–272.

29. Чирич А. Современная роль университета и его реформа / А. Чирич // Університетські наукові записки. — 2007. — № 2 (22). — С. 438–447.

30. Сковчиляс-Павлів О. В. Причини виникнення корупційних діянь у сфері освіти / О. В. Сковчиляс-Павлів // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2009. — № 2. — С. 1–9 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://lvduvs.edu.ua/nauk/visnyky/nvsvy/02_2009/09sovuso.pdf.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2012 р.

УДК 332.14:711.4

О. В. Рибак,

*канд. екон. наук,
Голова Державної архітектурно-будівельної інспекції України,
м. Київ*

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті оцінено сучасний стан і проаналізовано проблеми розвитку містобудівної діяльності в Україні, визначено її регіональні пріоритети, виявлено особливості відповідного нормативно-правового забезпечення. Розроблено рекомендації щодо економіко-правового забезпечення розвитку містобудівної діяльності в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: містобудівна діяльність, містобудівна документація, місто, регіональні пріоритети, розвиток, генеральний план.

На сьогодні міста і населені пункти України, в переважній більшості, не мають генеральних планів, які б відповідали сучасним вимогам, тобто були б розроблені відповідно до діючого законодавства, містобудівних нормативів, з урахуванням сучасних відносин власності та ринкових умов господарювання. Це обумовлено, в першу чергу, тим що відповідне радянське законодавство не наділяло місцеві ради повноваженнями затвердження генеральних планів міст. У даний час, коли здійснюється реформування містобудівного і земельного законодавства, навпаки, підвищується роль місцевих рад у розробці та реалізації генеральних планів міст.

Незважаючи на те, що питанням регіонального, місцевого та міського розвитку, містобудівної політики, а також теоретичним і практичним аспектам організації містобудівних систем, регулювання містобудівної діяль-

ності присвячено низку наукових праць відомих вітчизняних і зарубіжних вчених [1–7], існуючий науковий доробок з цієї проблематики характеризується вузькою спеціалізованістю, фрагментарністю дослідження окремих проблемних аспектів, відсутністю комплексності. Отже, сучасний стан вирішення перелічених питань є суперечним. У даний час існує гостра потреба в розробках як економічного, так і правового забезпечення розвитку містобудівного комплексу, від якого багато в чому залежить міський розвиток.

Метою статті є обґрунтування рекомендацій щодо економіко-правового забезпечення розвитку містобудівної діяльності в Україні в сучасних умовах господарювання й визначення регіональних пріоритетів у сфері містобудування.

В умовах відсутності нових генпланів, з одного боку, і необхідності здійснення поточної робо-

© О. В. Рибак, 2012